

Näkökulmia luvun 17 tehtäviin ja kuviin

Kuvatehtävä: Kari Suomalaisen pilakuvassa Vikuri heppa (1959) pääministeri K.A. Fagerholm taiteilee leijonan selässä. Mikä kuvan sanoma on?

- Pääministeri ratsastaa Suomen leijonavaakunalla ja pyrkii kohti länttä.
- Leijona on kuvattu keinuhevoseksi, ja sen tassussa on miekan sijaan kyltti, jossa lukee ”puolueettomuus”.
- Pääministerin on vaikea pysyä leijonan selässä, koska sitä ohjataan idästä eli Neuvostoliitosta. Ohjokset ovat niin tiukalla, että Suomi on selkeästi idän puolella. Neuvostoliitto pystyy ”ravistamaan” Suomea ja kyseenalaistamaan puolueettomuuden.
- Kuva viittaa vuoden 1958 yöpakkasiin, jolloin Neuvostoliitto pettyi, kun kommunistit eivät päässeet hallitukseen vaalivoitosta huolimatta. Neuvostoliitto arvosteli K.-A. Fagerholmin hallitusta ja pelkäsi, että Suomi suuntautuu länteen, jos sitä kritisoivat tahot (kokoomus ja SDP) saavat sisäpolitiikassa valtaa.
- Lopulta hallitus jätti eroanomuksensa, mikä ratkaisi kriisin.

Kuvatehtävä: Propagandaa vai aitoa naapuriyhteistyötä? Millaisen kuvan Neuvostoliitto-lehden kansi vuodelta 1974 antaa Neuvostoliitosta?

- Kuvassa on naisia, jotka ovat ilmeisesti töissä tehtaassa.
- Naiset ovat iloisia ja terveitä. Työ ei rasita heitä. Heillä on siistit ja yhtenäiset työasut.
- Työympäristö näyttää siistiltä ja modernilta.
- Kansi antaa Neuvostoliitosta positiivisen ja modernin kuvan.

Kuvatehtävä: Mikä tämän pilakuvan sanoma on?

- Kuva on vuodelta 2000, jolloin Kekkonen muistomerkki julkistettiin Helsingissä.
- Kuvassa historiantutkijat ovat laatikossa tutkimassa arkistoja. Samalla he taistelevat keskenään.
- Piirtäjä huomioi, että Kekkosesta ja hänen ajastaan on esitetty monenlaisia tulkintoja. Kuvan voi tulkita myös historiantutkijoiden arvosteluna.

1. Pohdi yöpakkasten merkitystä vuosina 1958–59.

a) Miksi Neuvostoliitto oli tyytymätön Suomen eduskuntavaalien jälkeen vuonna 1958?

- SKDL (kommunistinen puolue) oli vaalien jälkeen suurin puolue (50 edustajaa), mutta se ei päässyt hallitukseen, koska muut puolueet eivät tulleet kommunistien kanssa toimeen.

b) Miten Neuvostoliitto osoitti Suomelle tyytymättömyyttään?

- Se katkaisi kauppaneuvottelut ja viennin sekä veti suurlähettiläänsä pois Suomesta. Tästä alkoi ns. yöpakkasten aika.
- Kriisi laukesi, kun Suomen hallitus jätti lopulta eroanomuksensa.

2. Miksi Neuvostoliiton nootti vuonna 1961 oli Suomelle hankala asia?

- Neuvostoliitto ehdotti Suomelle neuvotteluja siitä, pitäisikö YYA-sopimuksen mukainen sotilaallinen yhteistyö käynnistää. Perusteluina Neuvostoliitto esitti sodan uhkan kasvamisen Euroopassa.
- Neuvottelemisen olisi voinut merkitä puna-armeijan tuloa Suomeen. Sitä olisi ollut ehkä vaikea saada enää Suomesta pois.
- Toisaalta Neuvostoliitolle olisi ollut vaikea sanoa suoraan ei, koska se olisi ollut väite siitä, että Neuvostoliitto on arviossaan väärässä.
- Kekkonen väisti Novosibirskissa YYA-neuvottelut "kyllä, mutta" -taktiikalla. Hän myönsi Neuvostoliiton olevan oikeassa sodan uhkan kasvamisesta, mutta sanoi neuvottelujen vain lisäävän sodan riskiä Euroopassa.
- Neuvostoliitto tyytyi tähän vastaukseen, eikä YYA-sopimusneuvotteluja käynnistetty.

3. Millä perusteella yöpakkasten ja noottikriisin taustalla oli tai saattoi olla

a) kylmä sota

Yöpakkaset:

- Suojasään päätyminen sai Neuvostoliiton kiinnittämään huomiota Suomen sisäpolitiikkaan. Neuvostoliitto ei sietänyt kirjallisuudessa ja lehdistössä esiintynyttä kritiikkiä itseään kohtaan.
- Vuoden 1958 eduskuntavaalien jälkeinen hallitus ei ollut Neuvostoliiton mieleen. Se pelkäsi Suomen suuntautuvan länteen, jos sitä kritisoivat tahot (kokoomus ja SDP) saavat sisäpolitiikassa valtaa.

Noottikriisi:

- Suurvaltojen kiista Berliinin asemasta johti noottiin. Neuvostoliitto halusi nootin avulla mm. varoittaa Tanskaa ja Norjaa liittymästä Natoon ja ilmaista huolensa kasvaneesta sodan uhkasta Pohjois-Euroopassa.

b) Suomen sisäpolitiikka?

Yöpakkaset:

- Neuvostoliitto halusi varmistaa, että Suomessa otetaan huomioon sen edut. Siksi se osoitti tyytymättömyytensä, kun kommunistit jätettiin 1958 pois hallituksesta vaalivoitosta huolimatta.
- Kekkonen selitti Neuvostoliiton edustajille, että suurvaltaa Suomen lehdistössä kritisoineet tahot olivat hänen vastustajiaan eikä hän voinut tilanteelle mitään.

Noottikriisi:

- Kekkonen asema oli Honka-liiton vuoksi uhattuna vuoden 1962 presidentinvaaleissa.
- Kekkonen suunnitteli jo huhtikuussa 1961 hajottavansa syksyllä eduskunnan. Näin hän olisi vaikeuttanut Honka-liiton takana olleiden SDP:n ja kokoomuksen yhteistyötä uusilla eduskuntavaaleilla, jotka järjestettäisiin samaan aikaan presidentinvaalien kanssa. Kekkonen kertoi suunnitelmastaan Neuvostoliiton suurlähettiläälle heti huhtikuussa, mutta on epävarmaa, "tilasiko" hän nootin tai oliko hän siitä etukäteen tietoinen.

4. Ota kantaa väitteeseen: Suomi oli Kekkonen valtakunta.

Väitteen puolesta:

- Harvinaisen pitkä presidenttikausi antoi vaikutusvaltaa moniin eri asioihin.
- Hyvät suhteet Neuvostoliittoon tekivät Kekkosesta lähes korvaamattoman; esimerkkinä on poikkeuslaki 1973–74, jolla Kekkonen valittiin uudelle toimikaudelle ilman vaaleja.
- Kekkonen oli aktiivinen hallitsija ja puuttui henkilökohtaisesti maan asioihin (esim. myllykirjeet).
- Kekkonen näkyvä rooli ulkopoliittikan johtajana välitti ulkomaille kuvaa Suomesta Kekkonen valtakuntana.
- Monet keskeiset virkamiehet olivat Kekkonen luottomiehiä.

Väitettä vastaan:

- Valtakunta-sana viittaa kuninkaan valta-asemaan tai jopa diktatuuriin. Suomi ei kuitenkaan ollut kumpaakaan.
- Kekkonen asema ei ollut lähelläkään diktatuuria. Oppositio oli koko ajan olemassa ja lehdistöllä oli sananvapaus, vaikka sitä yritettiin ohjailta.
- Eduskunta oli Kekkonenkin aikana tärkein päätöksentekoeelin ja tuomioistuimet pysyivät riippumattomina.

5. Pohdi suomettumista.

a) Anna esimerkkejä suomettumisesta.

- Suomessa huomioitiin Neuvostoliiton mielipiteet sisäpolitiikassa. Esimerkkeinä toimivat kokoomuksen oppositiokausi, ”Moskovan kortin” käyttäminen
- politiikassa ja ”kotiryssäjärjestelmä”.
- Neuvostovastaiset kirjat ja elokuvat sensuroitiin, media harjoitti itsesensuuria.
- Neuvostoliittoa ihannoivia lehtiä sekä radio- ja tv-ohjelmia julkaistiin.
- Ulkopoliitiikassa Suomi myötäili Neuvostoliiton kantoja esimerkiksi Prahan tapahtumien yhteydessä vuonna 1968.
- Historiantutkimus vältteli Neuvostoliiton kannalta hankalia aiheita esimerkiksi toiseen maailmansotaan liittyen.

b) Millä perusteilla suomettumista on toisaalta arvosteltu, toisaalta ymmärretty?

Perusteita, joilla on arvosteltu:

- Vähempikin ”mielistely” olisi riittänyt Neuvostoliiton luottamuksen saavuttamiseksi, olihan maiden välillä YYA-sopimus, joka takasi Neuvostoliitolle toimintamahdollisuudet kriisitilanteessa.
- Suomettuminen johtui suomalaispoliitikkojen halusta edistää omaa uraansa Neuvostoliiton suhteiden avulla.

Perusteita, joilla on ymmärretty:

- Suomi oli vaikeassa tilanteessa idän ja lännen välissä. On jälkiviisautta tuomita silloisten poliitikkojen toimia.
- Vaikka Neuvostoliiton vaikutusvalta Suomessa oli suuri, ei esimerkiksi demokratiasta tai sananvapaudesta jouduttu luopumaan. Suomen asema oli siis merkittävästi erilainen kuin Itä-Euroopan kansandemokratioiden.

c) Arvioi, oliko Neuvostoliiton mielistely hyvä ratkaisu.
Opiskelijan oma vastaus.

6. Vertaile kahta Suomessa 1970-luvulla julkaistua postimerkkiä.

a) Mihin tapahtumiin merkit liittyvät?

- Ystävyyssopimus-merkki liittyy YYA-sopimuksen 25-vuotisjuhlaan ja on siis vuodelta 1973.
- Toinen merkki liittyy Eykiiin ja on vuodelta 1975.

b) Mitä symboliikkaa löydät postimerkeistä?

YYA-merkki:

- Merkki korostaa YYA-sopimusta Suomen ja Neuvostoliiton hyvien suhteiden pohjana. Postimerkissä lukee isolla "ystävyyssopimus".
- Taustalla on avonainen lehtiö, joka symboloi sopimusta.
- Lehtiön päällä on kaksi nauhaa, joissa käytetään Suomen ja Neuvostoliiton lipun värejä. Nauhat ovat kietoutuneet toisiinsa.

ETYK-merkki:

- Merkin julkaiseminen korostaa Helsinkiä ja Suomea kansainvälisen kokouksen pitopaikkana.
- Merkissä on Finlandia-talo ja suomen lipun värit taustalla.
- Lintu symboloi rauhaa. Sen eri väriset siivet symboloivat eri maiden kohtaamista.
- Merkin voi tulkita korostavan Suomen puolueettomuutta idän ja lännen välissä. Suomi korosti ETKillä rooliaan rauhanvälittäjänä; siinä mielessä myös postimerkki tekee samoin.

c) Arvioi, miten nämä postimerkit heijastavat Suomen ulkopoliittikkaa 1970-luvulla.

- 1970-luvulla Suomen ulkopoliittikka oli kaksijakoista.
- Toisaalta Suomi oli suomettunut ja korosti YYA-sopimusta osana hyvien suhteiden varjelemista Neuvostoliittoon.
- Toisaalta Suomi pyrki esiintymään kansainvälisillä areenoilla puolueettomana. Tätä pyrkimystä ETK tuki jo sillä, että se järjestettiin Helsingissä.